

Què és el patrimoni arquitectònic?

per ROSA SERRA i ROTÉS

Parlar avui de Patrimoni Arquitectònic és una qüestió de pervivència cultural perquè el Patrimoni Arquitectònic és part d'aquesta CULTURA que ens identifica com a poble, i que ens dona a conèixer uns valors del passat a vegades com a poble, i que ens dona a conèixer uns valors del passat a vegades desconeguts, molts cops oblidats; uns valors que són resultat de les transformacions que els éssers humans han fet a través dels segles sobre el medi en què han viscut.

El Patrimoni Arquitectònic és importantíssim per a conèixer la manera de viure, d'entendre i transformar l'espai, de respondre a les necessitats de cada moment de les generacions que ens han precedit; és també un mitjà per a interpretar el present i projectar el futur.

L'any 1982 el Consell d'Europa, en un Informe elaborat sobre la situació del patrimoni Arquitectònic, classificava així els elements que formen el Patrimoni Arquitectònic i Natural:

—Elements aïllats: tots els que independentment de les seves proporcions tenen un cert grau d'interès històric, arqueològic, científic, cultural o social, inclosos tots els ornaments i les instal·lacions que els siguin pròpies.

—Grups d'edificacions o conjunts arquitectònics, tant urbans com rurals, que compleixin les condicions següents:

1er. Tenir interès pel seu valor social, històric, arqueològic, científic i artístic, o pel seu caràcter típic o pintoresc.

2n. Constituir una unitat coherent o ser remarcable per la manera com s'integren en el territori.

3r. Ser grups prou delimitats com a

conjunt i situats en una àrea també ben determinada.

—Ambients o paratges que comprenen aquelles àrees o llocs creats per la naturalesa o per a la naturalesa i l'home conjuntament, i que, són remarcables per la seva bellesa, interès arqueològic, històric, artístic, cultural, científic o social¹.

I és que segons aquesta definició, (i seguint els criteris actuals d'Urbanistes, Arquitectes, Arquitectes-Tècnics, Historiadors i en general de tots aquells que avui treballen en el camp de la Conservació i Restauració d'aquest Patrimoni)

parlar avui de Patrimoni Arquitectònic és parlar de la voluntat de conservar pràcticament tota l'Arquitectura i els elements Arquitectònics i Urbanístics existents del passat, des del més llunyà fins el més immediat.

Els conceptes de Conservació i Restauració són avui també molt més amplis: no s'intenta protegir únicament un edifici, un monument singular, sinó conjunts històrico-artístics, els barris de les nostres ciutats i l'arquitectura rural, etc.

Tot el llegat de la nostra obscura, millor dit, desconeguda època moderna (els segles XVI, XVII i XVIII) ens presenta

R. VILAPÈS

Vista aèria de La Guàrdia.

Santa Maria de Merlès.

un conjunt important d'esglésies, capelles i santuaris alçats en aquests segles que difícilment encaixen en els estils artístics històricament definits i clars del Renaixement i del Barroc; a la nostra comarca, com altres de l'interior i de la muntanya catalana són interpretacions austeres, simples, rudimentàries i rurals d'uns corrents estètics bàsicament urbans. D'aquesta època tenim però una arquitectura concreta i viva, la masia, que evoluciona des de l'època medieval fins al segle XIX, interrelacionada directament amb la realitat i les necessitats econòmiques del medi. El claustre neoclàssic del monestir de Santa Maria de Serrateix com a exemple d'un període oblidat. També l'ampli capítol de l'arquitectura i l'Urbanisme Industrial: forns, farineres, molins, les fàbriques i les Colònies que marquen definitivament la nostra història més recent: des del nou tipus de treball, a la nova vivenda i a l'aparició dels moderns tipus de poblament al peu del riu i de la carretera (Colònies Industrials, pobles com Puig-reig, Gironella, Guardiola de Berguedà).

Per què considerem que és Patrimoni Arquitectònic Sant Quirze de Pedret i no, en canvi el Clot del Moro, els Jardins Artigas de la Pobla de Lillet, la Colònia Pons de Puig-reig o la Colònia Minera de Sant Corneli?

I és que cal dir, una vegada més, que aquest Patrimoni Arquitectònic no és res més que l'expressió de la manera de viure, de pensar i de les necessitats de la gent que la va crear: esglésies, masies,

petites capelles, molins, fargues, creus de terme, pous de glaç, barraques de vinya, etc; també tot un conjunt d'edificacions i d'espais urbans ¿No té valor social, històric, arqueològic, científic i artístic la plaça de Sant Pere de Berga, el carrer Pinsania, etc. en definitiva el casc antic de Berga, i el casc antic de Bagà?

Els nostre pobles (tant els seus barris antics com els eixamples moderns) són testimonis tan vàlids, com el més singular edifici monumental i aïllat, el nostre passat. Miquel Martí i Pol ens diu en el seu poema «El Poble»:

«Ara és l'hora de dir,
ara és l'hora de recordar que el poble
persisteix
en els carrers amb empedrat antic,
en el pont i en l'església
que han conegut tota la gent del
poble
en tot allò que remembra el passat
amb un esforç vigorosament actual.»

També serà, és, patrimoni Arquitectònic les obres dels arquitectes actuals que han reeixit a trobar solucions adequades a problemes urbanístics i arquitectònics concrets. La nostra comarca viu plenament l'eufòria urbanística i constructiva que envaeix el país. És per això també que des d'aquest núm. 25 de «L'EROL» llancem una reflexió sobre el nostre PATRIMONI ARQUITECTÒNIC i també sobre els actuals PROJECTES URBANÍSTICS i PLANS GENERALS D'OR-

DENACIÓ que incideixen plenament en el llegat del passat i proposen camins de futur i responen a les ànsies de creixement dels pobles.

Encoratgem els Ajuntaments i els Tècnics en aquest afany de modernitzar, de construir, de crear nous espais, d'obrir nous carrers i places, però creiem que les Institucions, els Ajuntaments en concret, no poden continuar oblidant el nostre PATRIMONI ARQUITECTÒNIC.

Les institucions públiques i el patrimoni arquitectònic:

Molt dels problemes econòmic, legals i administratius poden ésser superats amb l'ajuda Institucional, a què sortosament la nostra comarca es pot acollir:

—Servei del Patrimoni Arquitectònic del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

—Direcció General d'Urbanisme del Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya.

—Servei de Catalogació i Conservació de Monuments de la Diputació de Barcelona.

—Servei d'Obres Públiques i Urbanisme de la Diputació de Barcelona.

Aquestes institucions han vetllat per la conservació i restauració del Patrimoni Arquitectònic comarcal; la Diputació, concretament el Servei de Catalogació i Conservació, pionera en aquestes tasques (aquest Servei funciona des de l'any 1915) actuà per exemple a Sant Martí de Puig-reig l'any 1954, a Sant Quirze de Pedret el 1960-62, a Sant Vicenç d'Obiols l'any 1959-62, etc. A partir de l'any 1980 s'ha treballat a Sant Miquel de Terradelles (municipi de Santa Maria de Merlès), Sant Llorenç prop Bagà (Guardiola de Berguedà), Sant Jaume de Frontanyà, Sant Vicenç de Rus, etc. La Generalitat ha intervingut activament a Sant Andreu de Sagàs, Santa Maria de Serrateix, Sant Pere de la Portella (encara que mínimanet ja que els inicis de la restauració es remonten a l'any 1968 i avui encara esta gairebé tot per fer)³, el Pont de Far, etc.

Cal preguntar-nos per què ambdues institucions han centrat les obres de conservació i restauració en edificis i elements romànics; segurament la resposta està en la intrínseca importància dels monuments que justifica per si sola la intervenció. Probablement també s'explica aquesta actuació perquè des del Ber-

guedà, institucions i opinió pública, van reclamar la necessitat de conservar dits edificis. Pensem, doncs, que la nostra hipòtesi és veritable a la nostra comarca s'identifica Patrimoni Arquitectònic amb romànic i prou. No cal dir que és un error.

Seria convenient ampliar el ventall d'obres aïllades i conjunts urbans a altres períodes i estils artístics, que també com el romànic, s'han de conservar i als quals les Institucions anteriorment esmentades dediquen importants esforços.

El Servei del Patrimoni Arquitectònic de la Generalitat de Catalunya està elaborant un ampli Inventari; Antoni Pladevall i Font⁴ explicava així els objectius d'aquesta tasca: «...el Servei del Patrimoni inicià una feina ambiciosa tendent a la recopilació, el més àmplia possible, del que constitueix el nostre patrimoni arquitectònic, entès, això sí, en un sentit lax i en absolut excloent o restrictiu. L'interès del Servei s'ha centrat, per tant, no només en els edificis que se solen incloure en les catalogacions tradicionals, sinó també en tot allò que constitueix una mostra de les diverses maneres de construir i d'ocupar l'espai al llarg del temps, en virtut d'una cronologia, d'una geografia i unes necessitats diferents. Així al costat del castell o de la església, s'ha tingut en compte la construcció popular, d'ús agrícola o menestral, i el nou camp de l'arquitectura industrial; així com elements 'menors' que van de les creus de terme als ponts, passant pels pous de gel o els molins».

El Departament de Política Territorial i Obres Públiques, sota el lema «Nova vida a les velles ciutats» ha expressat la seva voluntat de rehabilitar, dignificar els nuclis antics de les ciutats millorant les condicions dels habitatges i els serveis. Les actuacions han estat clares al barri del Canyaret de Lleida, Balaguer, Montblanc, Reus, Girona, i també als pobles propers d'Artés, Súria i Calaf, entre altres. Moltes d'aquestes obres són finançades íntegrament per la Generalitat però en d'altres hi participen econòmicament els Ajuntaments.

En aquest camí l'Ajuntament de Berga ha iniciat l'obra de rehabilitació d'una part del cas antic de la ciutat; també s'està treballant a la Pobla de Lillet i a Bagà, exemples concrets que s'analitzen detalladament en altres pàgines d'aquest monogràfic.

Però no tot depèn de les grans institucions del nostre país; aquestes han de respondre a les iniciatives que surtin dels

R. VILAPÈS

Masia Boatella (Borredà).

ajuntaments i és per això que les corporacions municipals han de dinamitzar-se i assumir, com una tasca bàsica, la Conservació i Restauració del patrimoni municipal. Tothom parla de l'important repete que suposa l'Olimpíada de 1992 i de la important inversió econòmica que necessita Barcelona per esdevenir una ciutat moderna. La Catalunya interior (la no Olímpica), la nostra comarca no ha de renunciar a res del que li correspon, a res del que necessita, i aquesta exigència ha de tenir ressò a partir del Consell Comarcal de Berguedà i de la política dels Ajuntaments.

Les Conselleries d'Obres haurien de pendre iniciatives semblants a les de l'Ajuntament de Barcelona amb la seva campanya «Barcelona posa't guapa» en la qual s'intenta vincular els particulars a la tasca de neteja i restauració de les façanes, portals, patis interiors, etc. alleugerint les càrregues municipals als propietaris que hi col·laborin; donar a conèixer als conciutadans les ajudes que a nivell oficial s'ofereixen, etc.

De totes maneres no cal anar a Barcelona per a trobar models, els tenim en la pròpia comarca: especialment Castellar de N'Hug però també Gósol, Borre-

Colònia Rosal.

Sant Pere de la Portella.

dà i Montclar, pobles que per raons i per camins diferents han dignificat el seu patrimoni arquitectònic i urbanístic (Aquests pobles mereixen també un estudi particular en el present núm. de «L'Erol»).

Però el paper decisiu dels Ajuntaments no acaba aquí: tenen la possibilitat de presentar iniciatives concretes a l'hora de seleccionar els edificis i els conjunts que cal conservar i restaurar, i donar propostes concretes i pràctiques per la seva posterior reutilització.

Per exemple, considerem que és imprescindible actuar sobre el romànic comarcal però davant les mancances econòmiques evidents pensem que cal ser pràctics i donar també, a les inversions fetes, una rendibilitat, un aprofitament directe. Cal restaurar el nostre romànic perquè no desaparegui però, en el cas d'edificis aïllats dels nuclis de població, vulnerables als atacs d'incontrolats (dels quals en tenim molts exemples) la inversió econòmica s'ha de limitar a la pura consolidació; concretant més, aquesta és la nostra proposta per Sant Pere de la Portella, mentre no hi hagi un pla global.

Esmerçar esforços en edificis i conjunts urbans que s'utilitzin o es puguin rendibilitzar, que siguin habitats o que ho puguin tornar a ser en el futur. Considerem imprescindible i urgent la restauració de Sant Joan de Berga, edifici religiós al bell mig de la ciutat, amb utilització religiosa plena, amb indubtables valors històrics, estètics i socials per

la ciutat; la seva restauració proporcionaria un espai digne per al culte, per fer concerts, conferències, etc., espai que per altra banda, en aquests moments manca a la ciutat. La seva restauració repercutiria directament i d'una manera favorable al seu entorn i seria un primer pas per endagar la total restauració de la plaça de Sant Joan (Cal Negre —antic Palau dels Peguera— i edificis annexes).

Les reutilitzacions són moltes vegades discutibles, discutides també als tècnics; aquest és el cas de la proposta de reutilització presentada per l'antiga església gòtica de Santa Eulàlia de Gironella. En altres casos són plenament acceptades, com per exemple la proposta de convertir la fàbrica de Ciment del Clot del Moro en Museu del Tren i del Carbó.

La iniciativa privada:

Però no tot depèn de les Institucions; els particulars, poden contribuir també a la conservació del Patrimoni Arquitectònic, malgrat que les tasques més importants siguin reservades, per llei i per ètica professional, als tècnics (arqueòlegs, arquitectes i professionals). El paper dels particulars o de les associacions és clau en el capítol de la col·laboració, de la recerca d'informació i sobretot en la tasca de sensibilització de l'opinió pública i de les mateixes institucions.

Molts dels nostres monuments s'han salvat gràcies a l'interès de persones o

col·lectius que vetllen i que sovint donen allisonadors tocs d'alerta; a tall d'illustració esmentarem la tasca exemplar d'entitats berguedanes que treballen en aquest camp de la divulgació, dignificació i conservació del nostre patrimoni:

—«Els Amics de la Portella» fa ja anys que s'esforcen per salvar el monestir fent tot tipus d'actes que malauradament semblen no tenir massa ressò en les institucions.

—El «Grup de Recerca del Patrimoni Arqueològic de Puig-reig» dependent del CQUIE i actiu des del 1984 té com objectiu descobrir, donar a conèixer i aprendre a respectar el nostre patrimoni històric; va dirigit sobretot a nois i noies de més de 13 anys socis del grup⁵. La seva tasca es veu plenament reeixida amb les troballes del Turó de la Senyera i del Serrat dels Lladres (poblats del Bronze final i Ibèrics) amb una estreta col·laboració amb arqueòlegs, especialment amb Eduard Sànchez.

—Aquest any 1988 s'ha donat a conèixer el Grup d'«Amics del Romànic del Berguedà» amb la finalitat d'estudiar, conservar i difondre l'art romànic comarcal. És un grup obert a tothom que organitza sortides, conferències i edita un petit butlletí⁶ i que, de ben segur, complirà els seus objectius.

NOTES:

1. Miquel SURINYACH i PLA: *Pla especial de protecció del Patrimoni arquitectònic i natural de Vic, sector fora muralles*, Generalitat de Catalunya, Departament de Política Territorial i Obres Públiques, Direcció General d'Urbanisme, Barcelona, 1985, pàgs. 10-11.
2. Italo CARLO ANGLE: *Memòria a 1983-1380-1980. Sis segles de protecció del patrimoni arquitectònic de Catalunya*, Diputació de Barcelona. Servei de Catalogació i Conservació de Monuments, Barcelona 1984, pàgs. 16.
3. *La Portella, una reconstrucció que fa història*, a «El Vilatà», núm. 48, any VI, octubre 1986.
4. Antoni PLADEVALL i FONT: *Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya. 1. El Ripollès*, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona 1985, pàg. 9.
5. Anna SANTASUSANA: *Conèixer la nostra història mil·lenària. Grup de recerca del Patrimoni Arqueològic de Puig-reig*, a «El Vilatà», n. 35, any IV, Novembre/Desembre de 1984.
6. *Amics del Romànic del Berguedà*, Butlletí de periodicitat trimestral. Núm. 1, Abril 1988, any 1.